

Nr 31.

Ankom till riksdagens kansli den 6 mars 1917 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter ävensom i ärendet väckta motioner.

(3:e avd.)

I en till riksdagen den 20 januari 1917 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 34, har Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit riksdagen att på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Beträffande utredningen rörande detta ärende får utskottet hänvisa till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet jämte det därur här nedan meddelade sammandrag.

Vidare har i en av herr S. Linders inom andra kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion (nr 273) föreslagits, att, under förutsättning att Kungl. Maj:ts framställning i berörda proposition vinner riksdagens bifall, riksdagen därutöver måtte på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i motionen anförts och vad som i tillämpliga delar skulle gälla enligt av Kungl. Maj:t angivna grunder, användas till understöd för uppförande av sådana bostads- och ekonomibyggnader, vartill lån beviljats ur statens egnahemslånefond, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Slutligen har i en av herr *N. J. Sigfrid* inom andra kammaren väckt, till statsutskottet jämväl hänvisad motion (nr 279) föreslagits, att riksdagen ville besluta, att det anslag, som av Kungl. Maj:t i proposition nr 34 begärts till statsunderstöd åt bostadsproduktionen, får lämnas till understöd för bostäders åstadkommande även på landsbygden, och i första hand som understöd med en femtedel av byggnadskostnaden till sådana, som önska uppföra ett eget hem och vilka icke ha större årsinkomst än 3,000 kronor, med företrädesrätt för de barnrikaste familjeförsörjarna, och att i händelse, att anslag beviljas till uppförande av större bostadshus i smålägenheter till uthyrning, sådana hus må byggas fristående med goda utrymmen åt alla sidor, vilka icke få bebyggas på ett visst avstånd från byggnaden, och att föreskrifter lämnas så att byggherrar, som erhålla statsbidrag, äro skyldiga lämna företräde åt familjeförsörjare med det största antalet familjemedlemmar att hyra i dessa byggnader,

samt att städer och stadsliknande samhällen åläggas att lämna tomt gratis till egnahemsbyggare inom ett avstånd av ³/₄ timmes färdväg från anställningsplats och ordna med egnahemsföreningar, som bistå de egnahemsbyggande.

Beträffande vad motionären anført till stöd för sina förslag får utskottet hänvisa till motionerna.

Vid förevarande propositions föredragning i statsrådet har departementschefen framhållit, huruledes redan under de närmaste åren före den innevarande av världskriget förorsakade ekonomiska och politiska kris-tidens begynnelse stagnation börjat inträda i byggnadsverksamheten i landets stadssamhällen, en stagnation, vars anledning man huvudsakligen velat söka i kapitalets flykt från byggnadsverksamheten till industrier och andra placeringsobjekt, vilka under då rådande högkonjunkturer lämnade högre räntor. Samtidigt med byggnadsverksamhetens avtagande har emellertid folktillströmningen till städer och industriorter fortfarande varit mycket stark, i följd varav så småningom å dessa platser uppstått bostadsknapphet, hyresstegring och bostadsförsämring genom inneboendesystem och användande av undermåliga lägenheter.

Efter krisens inträde har det begynta avstannandet av byggnadsverksamheten i nämnda samhällen övergått till ett nästan fullkomligt stillastående, under det inflyttningen dit icke visat någon tendens till minskning. Behovet av bostäder, särskilt mindre lägenheter, vilket redan förut varit starkt kännbart, har därigenom blivit oroväckande och kan,

om det fortgår som hittills, inom en snar framtid, troligen redan till hösten innevarande år, väntas utveckla sig till verklig bostadsnöd.

Departementschefen har i saken låtit höra de år 1912 inom departementet tillkallade sakkunniga för utredning av de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga (statens bostadskommmission), som avgivit yttrande den 22 mars 1916. Såsom den viktigaste orsaken till bostadsknappheten hava de sakkunniga härvid ställt fastighetskreditens försämring. Räntorna för byggnadsindustrien hava sålunda, anförda de sakkunniga, under kristiden betydligt förhöjts, varjämte det är svårt att över huvud taget erhålla byggnadskredit och ännu svårare att få byggnadslån om-sätta i kassalån. Härtill komma kreditsvårigheterna på den allmänna fastighetsmarknaden. De sakkunniga betona dock, att dessa svårigheter knappast kunna anses direkt motivera en allmän hyresstegring, då många inteckningslån äro bundna och sålunda tillsvidare icke beröras av räntehöjningen. Med avseende på år 1912 beräkna sakkunniga denna »fasta» del till ungefär två femtedelar av den del av hela fastighetskrediten, som ej låg hos enskilda långivare och sålunda var åtkomlig för undersökning.

*Statens
bostads-
kommissions
framställning
den 22 mars
1916.*

De sakkunniga påpeka därefter den starka prisökningen på byggnadsmaterial och lämna i samband därmed några uppgifter om byggnadskostnadernas stegring, som i Stockholm för en vanlig flervåningsbyggnad av sten beräknades till omkring 23 %.

Den utveckling av bostadsförhållandena, som på grund härav syntes förestå, skulle, yttra de sakkunniga, innebära en oskäligen merbelastning av de fattigares budget, ett avstannande och sannolikt en tillbakagång av utvecklingen emot kvalitativt bättre bostäder, ett förlamande av bostadsinspektionens arbete och över huvud taget av bostadsreformarbetet. Kraftiga och skyndsamma åtgärder vore därför av nöden.

I första hand uppmärksamma de sakkunniga härvid kapitalfrågan. Det enda medel, som kan gjuta nytt liv i den avstannande byggnadsverksamheten, anse de sakkunniga vara, att erforderliga belopp på billigast möjliga villkor genom det allmännas försorg ställas till förfogande för bostadsproduktionen. Främst borde det ankomma på kommunerna att vidtaga i detta hänseende nödiga åtgärder. De sakkunniga yttra härom vidare: »På flera håll hava ock städernas myndigheter kraftigt inskridit mot den hotande bostadsnöden, och inom andra stadsförvaltningar föreligga beaktansvärda förslag till åtgärder i samma riktning. De sakkunniga hava särskilt uppmärksammat det understöd till kooperativa bostadsföreningar och allmännyttiga bostadsbolag genom tillhandahållande av billig bygg-

nadsmark eller medverkan för belåning av de för uthyrning till mindre bemedlade avsedda fastigheterna, som givits av Göteborg och andra städer och som en av centralförbundet för socialt arbete tillsatt kommitté nyligen föreslagit Stockholms stad att lämna. Emellertid är det uppenbart, att särskilt de mindre städerna under nuvarande förhållanden hava synnerligen svårt att till rimliga villkor upplåna de medel, som för sådana kommunala åtgärder krävas. De sakkunniga anse sig därför böra här framhålla, att, därest en i detta nödläge ofrånkomlig uppmaning från statens sida till kommunerna att i lämpliga former understödja den allmännyttiga bostadsproduktionen skall lända till avsedd påföljd, utvägar samtidigt måste anvisas kommunerna, huru de skola erhålla behövligen lånemedel till skälig ränta. I detta hänseende hava de sakkunniga i främsta rummet velat rikta uppmärksamheten på pensionsförsäkringsfondens utlåning.»

Med anledning av vad de sakkunniga sålunda i förevarande fråga anfört, anmodade departementschefen efter samråd med pensionsstyrelsens chef svenska stadsförbundets kommunala centralbyrå att till stadskommunerna utsända cirkulär med uppmaning att till pensionsstyrelsen inkomma med ansökningar om lån för bostadsändamål. De ingivna låneansökningarna, tillsammans överstigande 7 miljoner kronor, överlämnades av pensionsstyrelsen för yttrande till delegerade för bostadskommissionen och svenska stadsförbundets styrelse (herrar Yngve Larsson, C. Meurling, E. Phragmén).

Delegerade avgåvo yttrande den 13 juni 1916, vilket innehöll allmänna grundsatser, som borde vara vägledande för lånemedlens fördelning och användning.

Sedan frågan behandlats å sammanträde den 4 juli 1916 av särskilt tillsatta fullmäktige för pensionsfondens förvaltning, vilka därvid i huvudsak godkände delegerades förslag, hava under år 1916 ur pensionsförsäkringsfonden i enlighet med de sålunda antagna grunderna kommunala bostadslån utbetalats och beviljats till ett sammanlagt belopp av 5,627,000 kronor, vartill komma 756,000 kronor, som ställts i utsikt för vissa städer senast under år 1917, beroende på förnyad ansökan. Pensionsfondens för placering tillgängliga medel torde enligt verkställd approximativ beräkning sistsagda år komma att uppgå till omkring 17 miljoner kronor, varav en avsevärd del (12—14 millioner) lär kunna disponeras för bostadsändamål.

Prisförhöjningen å byggnadsmaterial påkallade ock, enligt bostadskommissionens mening, ett skyndsamt inskridande, och ansåg densamma att en särskild kommission borde tillsättas med uppdrag att i ärendet avgiva utlåtande och förslag, varvid i främsta rummet borde

uppmärksammas möjligheten av att i fråga om sådana byggnadsämnen, som i större utsträckning exporteras, såsom exempelvis trävaror, tillämpa det inom livsmedelshandeln under nuvarande krisperiod med fördel använda kompensationssystemet.

Med anledning härav tillkallade departementschefen efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 mars 1916 fem sakkunniga med uppdrag att skyndsamt verkställa utredning och avgiva förslag om vidtagande av lämpliga åtgärder i syfte att bereda byggnadsverksamheten tillgång på byggnadsmaterial till skäligen priser.

*Sakkunniga
för beredande
av tillgång
på byggnads-
material.*

I den av dessa sakkunniga den 16 maj 1916 till departementschefen avgivna utredningen lämnas först en statistisk översikt över byggnadsmaterialmarknadens dåvarande läge.

Av översikten framgår dels att på grund av bostadsproduktionens stagnation under kristiden byggnadsverksamhetens årskonsumtion år 1915 nedgått med cirka 40 % i jämförelse med normala förhållanden (1912—1913), dels ock att en avsevärd prisstegring under den dithills förflutna delen av kristiden ägt rum beträffande samtliga viktigare slag av byggnadsmaterial, men tillika, att prisökningens omfattning väsentligt växlat för de särskilda varuslagen. Härav vore man dock icke berättigad att utan vidare draga den slutsatsen, att de industrier, vilkas tillverkningar visa den största procentuella prisstegringen, tillika äro de, vilka dragit de största vinsterna av den rådande krigskonjunkturen. Innan man kunde bilda sig en någorlunda bestämd uppfattning i detta avseende, måste man först undersöka, huruvida prisstegringen inom en viss varugrupp huvudsakligen är att tillskriva ökade produktions-, respektive inköpskostnader, eller om den till övervägande del beror på en lönande export och på exportprisens återverkan på hemmamarknaden. Enligt kommitterades mening gällde det förstnämnda i fråga om tegel-, kalk-, cement- och fönsterglasindustrierna samt importhandeln med byggnadsmaterial, medan den senare synpunkten torde kunna anläggas på trävaru- och järnindustrierna.

Med utgångspunkt härifrån uttala kommitterade som sin mening, att i fråga om förstnämnda branscher av byggnadsmaterialindustrien fasta och jämförelsevis låga priser endast torde kunna åstadkommas, därest genom statens förmedling de rådande importsvårigheterna på vissa råvaror och förbrukningsartiklar underlättas samt en reglering sker av bränslepriset genom statsförmedling av kolleveranser eller genom ökad vedavverkning i statsskogarna och utnyttjande av där befintligt avfall.

Inom trävaru- och järnindustrierna ligga däremot förhållandena enligt kommitterades mening väsentligt annorlunda. Stark ökning av försäljningsprisen i förening med bevarad eller t. o. m. ökad omsättning torde under innevarande kristid få anses hava tillfört och fortfarande tillföra trävaru- och järnindustrierna ansenliga mervinster. Dessa torde därjämte icke i samma mån som i fråga om de förut berörda byggnads-ämnesindustrierna reduceras genom kostnadsökningar på utländska råvaror och förbrukningsartiklar, då nämnda båda industrier så gott som uteslutande baserats på tillgodogörande av inhemska naturtillgångar.

Visserligen får, yttra kommitterade, det icke lämnas ur sikte, att såväl trävaru- som även järnindustrien för närvarande arbeta under osäkra förhållanden, i det de lysande exportkonjunkturerna plötsligt kunna avskäras genom blockadåtgärder från krigförande makters sida, avtagande köplust och prisfall på den utländska marknaden o. s. v. Men även med dessa förhållanden i sikte torde den nuvarande ekonomiska situationen inom trävaru- och järnindustrierna få anses tillräckligt god, för att dessa näringar skulle kunna, utan att därigenom deras för hela vår folkhushållning så ytterst betydelsefulla bestånd och utveckling äventyrades, åläggas vissa ekonomiska förpliktelser för mildrande av de till väsentlig del genom prisstegringen å nämnda näringars produkter för landets bostadsproduktion uppkomna olägenheterna, vilka i betydande utsträckning förorsakat bostadsbrist bland de mindre bemedlade klasserna.

Ett försök att, i samverkan med svenska trävaruexportföreningen, åstadkomma en prisreglering på trävarumarknaden, byggd på frivillig medverkan från industriens sida, strandade, närmast på grund av omöjligheten att med bevarande av frivillighetens princip rättvist fördela erforderliga bördor på de enskilda näringsidkarna.

De kommitterade föreslogo därför ett tillgripande av det s. k. kompensationsystemet, ehuru i väsentligt modifierad form mot vad detsamma förekomme inom andra näringsgrenar.

Med hänsyn till den ringa del, som städernas byggnadsindustris trävarubehov utgjorde i förhållande till trävaru- och järnexporten, syntes det de kommitterade som om den tanken borde uppgivas att genom exportförbud reglera trä- och järnpriserna. Icke heller ville de kommitterade förorda ett uttagande av kompensationsavgift in natura, då export-sågverken övervägande utgjordes av andra företag än hemmamarknadens furnissörer och till stor del producerade andra sortiment och dimensioner än dessa, samt inom järnindustrien förhållandena delvis vore likartade.

Återstode sålunda att uttaga vissa kompensationsavgifter, men borde dessa sättas så lågt som möjligt, uttryckligen inskränkas till att avse

allenast den rådande krisperioden samt på ett smidigt sätt anpassas efter marknadens prisförhållanden, så att avgifterna vid återinträtt mera normalt prisläge åter upphävas.

Med denna motivering föreslogo kommitterade i fråga om trävarurörelsen en tillfällig exportavgift av 25 öre per kubikmeter ur riket utförda trävaror (cirka $1\frac{1}{2}$ % av genomsnittspriset) samt därjämte en tillfällig kompensationsavgift av $1\frac{1}{2}$ % på det enligt lagen om skogsaccis taxerade värdet av den avverkade skogen. Genom dessa avgifter beräknades, att man skulle erhålla ett årligt belopp av cirka 2 miljoner kronor. Ställdes detta belopp till förfogande för anskaffande av billigt trävirke, avsett att användas till byggnader innehållande smålägenheter, skulle byggnadsindustrien i städer och stadsliknande samhällen kunna påräkna att för sådant ändamål erhålla sitt virkesbehov till ett pris, som med 20—30 % understeg det nu gällande. Vilken lättnad detta skulle innebära, belyses därigenom, att trävirket representerar cirka 46 % av totala materialkostnaden för ett trähus och 35 % för ett stenhus.

Vad järnindustrien beträffar, föreslogs likaledes en lindrig exportavgift, nämligen 1 krona per ton (cirka $1\frac{1}{2}$ % av medelvärdet). Denna avgift beräknades för ett år inbringa cirka $1\frac{1}{2}$ miljon kronor, ett tillräckligt belopp för att nedbringa det av kristiden föranledda överpriset på smålägenhetsproduktionens normala årsbehov av byggnadsjärn med 50 %, om svenskt järn användes.

Spörsmålet gällde emellertid, påpeka kommitterade, icke blott att bereda nödiga medel för nedbringande av de rådande, exceptionellt höga prisen å vissa byggnadsmaterialier, utan jämväl att söka tillse, att penningarna verkligen komme till sin rätta användning, d. v. s. beredde lättnad för de grenar av byggnadsverksamheten, som direkt inriktade sig på avhjälpandet av de rådande svårigheterna på bostadsmarknaden.

För att förebygga missbruk av statshjälpen borde det enligt kommitterades mening skapas vissa kontrollorgan, men borde dessa anordnas på så sätt, att man icke inrättade någon dyrbar byråkratisk apparat utan lämnade den enskilda företagsamheten så fritt spelrum, som vore med det allmännyttiga syftet förenligt.

Byggnadsmaterialkommissionens här ifrågavarande förslag remitterades till statens industrikommission, som den 9 juni 1916 avgav underdånigt utlåtande häröver.

Statens
industri-
kommission

Häruti framhålles inledningsvis, att byggnadsmaterialkommissionens förslag icke innebär införande av exportavgifter i vanlig bemärkelse,

vilka, för så vitt de ej allenast avse att bereda staten inkomst, åsyfta att medelst exportens minskning nedbringa varans pris inom landet till förmån för befolkningen i dess helhet. Fastmer utgör förslaget ett slags ny tillämpning av kompenstationssystemet. Staten äger otvivelaktigt rätt att kräva av de enskilda medborgarna, att de under tider som dessa ställa sina varor till landets behov, så långt det är erforderligt, samt till skäliga priser. På denna grund är det hittills använda kompenstationssystemet uppbyggt. Men att direkt från vissa exportindustrier, utan avsikt att inskränka deras export, uttaga exportavgifter till förmån för konsumenter, med vilka de knappast ha någon beröring, innebär en alltför stor avvikelse från detta system. Och då anordningen tillika från skattesynpunkt är i hög grad oegentlig och till sina konsekvenser synnerligen farlig, måste man rent principiellt ställa sig mycket betänksam inför ett förslag, som vill införa en sådan ordning.

Därjämte framstår som en icke mindre oegentlighet, att avgifterna skulle läggas på stora varugrupper, som i intet avseende tjäna till material för bostäder. Å andra sidan skulle de grupper, som i den statistiska varuförteckningen uttryckligen angivits såsom byggnadsmaterial, undantagas från beskattningen. Ännu mera framträder anmärkta oegentlighet i fråga om de grupper av järn, som skulle påläggas exportavgift. Tydligare kan ej utsägas, att det är själva industrierna man utsett till skatteobjekt för att upphjälpa byggnadsverksamheten, oavsett om de av dem tillverkade varorna användas i denna eller icke. Men det synes icke vara rättvist mot dessa industrier att så förfara.

Slutligen må starkt betonas, heter det i yttrandet, att byggnadsverksamheten i stadssamhällena är en angelägenhet, som närmast och, om man ser saken i stort, kanske uteslutande rör dessa samhällen.

Kommissionen påpekar ytterligare, att sedan riksdagen den 8 juni 1916 beslutit krigskonjunkturskattens utsträckande även till innehavare av jordbruks- och skogsfastigheter, taxerade till 8,000 kronor och däröver, torde varje anledning hava bortfallit att pålägga skogsägarna en ytterligare extra beskattning.

Då sålunda, enligt industrikommissionens mening, förslaget rörande exportavgifter på vissa slag av trä och järn samt kompensationsavgift å avverkat virke vore av beskaffenhet att icke böra genomföras, hemställdes, att betänkandet icke måtte föranleda några särskilda Kungl. Maj:ts åtgärder utöver dem, som, till nytta för det allmänna, avsåge att underlätta importen av behövliga råmaterial och att tillgodose särskilt bränslebehoven.

Då prisstegringen å byggnadsmaterialmarknaden alltjämt fortgick, uppdrog departementschefen åt förste aktuarien Bertil Nyström att närmare utreda prisutvecklingen inom ifrågavarande område.

Utredningen innebär en fortsättning av de undersökningar av enahanda art, som av honom tidigare utförts i egenskap av byggnadsmaterialkommissionens sekreterare.

Av i utredningen gjorda beräkningar, som grundade sig på uppgifter från såväl producenter som konsumenter, utvisades, att om hänsyn toges till den betydelse de olika slagen av byggnadsmaterial hava för bostadsproduktionen, prisnivån inom byggnadsämnesbranschen sedan krigsutbrottet stegrats med 50—60 % till april 1916 och med 80—100 till november månad samma år.

Departementschefen har härom anført, att, om man till denna enorma prisstegring å material jämväl lade den ökning i arbetskostnader, som framkallats därav, att byggnadsarbetarnas löner genom sommaren 1916 ingångna kollektivavtal å ett flertal orter ökats med 10—12 % insåges omedelbart, vilka hinder byggnadskostnadernas stegring måste lägga i vägen för de kommunala försök, som gjorts för att få bostadsbyggnandet i gång och avhjälpa den alltmer hotande bostadsbristen. Då härtill kommer, att under den senaste tiden, vid sidan av prisfördyringen, jämväl en anmärkningsvärd varuknapphet givit sig tillkänna å byggnadsämnesmarknaden, ansåge departementschefen det otvivelaktigt vore statens plikt att ingripa.

Det verksammaste medlet för ett statsingripande syntes härvid departementschefen vara att söka underlätta produktionen av bostadslägenheter genom direkt understöd. Enär emellertid fara kunde anses föreligga, att ett härigenom eventuellt förorsakat uppsving inom byggnadsindustrien skulle tagas till intäkt för ytterligare prisförhöjningar å byggnadsmaterial, hemställde departementschefen hos chefen för finansdepartementet, att inom statens industrikommission måtte utredas möjligheterna av prisreglering av de viktigaste slagen av byggnadsmaterial. Industrikommissionens arbetsutskott uppdrog utredningen, såvitt angår järn, åt byråchefen A. F. Enström, samt beträffande övriga viktigare byggnadsmaterial, nämligen trä, tegel och cement, åt regeringsrådet A. Rydin, ingenjören G. Holmberger, arkitekten E. Josephson och kaptenen C. Meurling. Såsom resultat härav föreligga två av nämnda sakkunniga utarbetade promemior, vilka den 16 januari 1917 av industrikommissionens arbetsutskott överlämnades till departementschefen.

Ytterligare
utredning
rörande
prisstegringen
å byggnads-
material.

Utredning
rörande stats-
understöd för
underlättande
av produktionen
av små-
lägenheter.

I sin promemoria uppskattar byråchefen Enström den järnkvantitet, som kan antagas erfordras för en statsunderstödd smålägenhetsproduktion, till 2,000 eller högst 3,000 ton per år, därav sannolikt hälften i balkar.

Med avseende på sådana råder det förhållandet, att grövre typer icke tillverkas inom landet, utan måste importeras. Priserna på balkar hava hållit sig relativt måttliga och hittills icke överstigit 32 à 33 öre per kilogram från importörerna. Prisen regleras av det tyska Stahlwerk-Verband, gent emot vilket de svenska importörerna fått förbinda sig att hålla vissa maximipris. Industrikommissionen skall, framhålles det, söka tillse, att behöfliga mängder byggnadsbalkar bliva uttagna ur månadsposterna av den numera till sin totalkvantitet begränsade järnimporten.

Beträffande övrigt byggnadsjärn, såsom armeringsjärn, förankringsjärn m. m. samt plåt, lär priset på importerad vara hava stigit till 40 à 50 öre per kilogram, under det att inhemsk vara står i 50 à 60 öre. Då på allra sista tiden järntillförseln betydligt inskränkts, har industrikommissionen ansett lämpligaste sättet att åstadkomma en prisbegränsning vara att söka träffa avtal med de svenska järnverk, som tillverka ifrågavarande material. Järnverksföreningen har också, meddelas det, ställt sig förstående till saken och gått in på att för ett maximigrundpris av 40 öre per kg. ställa 2,000 ton byggnadsjärn (stång- och fasonjärn) till förfogande för sådana förbrukare, som genom behörighetsintyg från industrikommissionen styrka sig skola använda järnet för av staten understödd byggnadsverksamhet. Erbjudandet skulle stå öppet under ett år efter av statsmakterna fattat beslut om anslag för ändamålet, och närmare bestämmelser angående distribueringen bliva föremål för överenskommelse mellan industrikommissionen och järnverkens representanter.

I den av herrar Rydin, Holmberger, Josephson och Meurling afgivna promemorian framhålles inledningsvis, att de sakkunniga funnit det förenat med oöverkomliga svårigheter att åstadkomma en central överenskommelse i fråga om trä. Det för bostadsändamål erforderliga trävirket och snickeriarbetena levereras nämligen från ett stort antal, över hela riket spridda brädgårdar och fabriker, vilka dels på grund av lokala omständigheter måste hålla växlande priser och dels i allmänhet äro i avsaknad av mera omfattande samorganisationer. Sistnämnda förhållande har givetvis så gott som omöjliggjort att ens inleda underhandlingar med något betydande antal trävarufabrikanter. Tager man därtill i betraktande, att de mycket växlande prisförhållandena för sitt bedömande kräva en lokalkänedom, som icke kan förutsättas representerad inom

en central kommission, finner man att en genom sådan myndighet åvägabragt prisreglering beträffande byggnadsvirke och byggnadssnickrier — även om den vore möjlig — sannolikt skulle medföra ett fastlåsande av högre priser, än som genom lokala avtal mellan de närmast intresserade parterna i många fall eljest kunnat betingas.

Liknande svårigheter möta, framhålla de sakkunniga, för en central prisreglering i fråga om tegel. Även inom denna industrigren saknas i det stora hela sådana samorganisationer, genom vilkas bemedling man skulle kunna ernå ekonomiska avtal med det betydliga antalet större och mindre, över en stor del av landet kringspredda tegelbruk. Å denna marknad kräves måhända i ännu högre grad än beträffande träet ingående kännedom om de mycket skiftande lokala förhållandena. Och därtill kommer en ytterligare omständighet, som lägger hinder i vägen för en central överenskommelse, nämligen att de enskilda tegelbruken näppeligen kunna tänkas villiga att under nu rådande förhållanden inlåta sig på förhandlingar om en prisreglering, med mindre någorlunda exakta uppgifter samtidigt kunna lämnas om de blivande leveransernas storlek. Vid en återupptagen bostadsbyggnadsverksamhet skulle säkerligen de för ändamålet erforderliga tegelkvantiteterna komma att spela en betydligt större roll för de enskilda tegelbruken, än vad trä, järn och cement skulle göra för respektive industrier. Till bestyrkande av här uttalade betänkligheter hava för övrigt från kommunalt håll uttalats varningar mot ett försök att genomföra statliga prisregleringsavtal med tegelindustrin, medan däremot de större möjligheterna för exempelvis kommunerna att var och en i sin ort ernå förmånliga uppgörelser på den lokala marknaden blivit framhållna.

Vad slutligen *cement* beträffar, syntes däremot möjligheterna till en prisuppgörelse på central väg icke vara uteslutna. Producenternas relativt ringa antal och fullständiga samorganisation, varans ensartade beskaffenhet och prisernas av lokala förhållanden tämligen oberoende nivå bidraga till en sådan möjlighet. De sakkunniga hava också inlett underhandlingar om och även lyckats få till stånd en principiell överenskommelse om fastställande av vissa cementpriser för innevarande år, ehuru man ännu ej medhunnit utformningen av avtalets praktiska detaljer.

De sakkunniga (herrar Rydin, Holmberger, Josephson och Meurling) hava således kommit till den slutliga uppfattningen, att en genom statens ingripande åstadkommen och hela riket avseende frivillig överenskommelse svårligen låter sig praktiskt genomföras för trä och tegel, men väl beträffande cement. Även för det stora flertalet övriga byggnadsmaterial torde förhållandet i huvudsak vara sådant, att

genom frivilliga prisöverenskommelser någon som helst avsevärd nedsättning av de nuvarande höga byggnadskostnaderna ej lär kunna ernås. Huruvida det å andra sidan kan visa sig möjligt att genom maximiprisbestämmelser och exportreglering praktiskt genomföra sådan sänkning av dessa materialpriser, att därigenom byggnadskostnaderna bliva möjliga att förränta och den allmänna byggnadsverksamheten för bostadsändamål sålunda åter kan taga fart, anse de sakkunniga tvivelaktigt. De sakkunniga vilja därför framhålla, att den nuvarande dyrtidssituationen måste framtvinga en inskränkning av byggnadsverksamheten till det allra oundgängligaste samt vilja erinra, att en dylik produktionsbegränsning, hur beklaglig den ur andra synpunkter än må vara, dock torde vara det effektivaste och naturligaste medlet att motverka prisstegringen och knappheten å materialmarknaden. Under sådana förhållanden torde emellertid det allmänna, för undvikande av bostadsbristens stora hygieniska och sociala vådor, vara nödsakat tillse, att nödiga åtgärder bliva vidtagna för tillgodoseendet av det oundgängliga bostadsbehovet å skilda orter genom beredande av nödigt ekonomiskt understöd.

Närmast till hands att övertaga det omedelbara ansvaret för bostadsproduktionens underlättande äro givetvis *kommunerna*, och hava de sakkunniga beretts tillfälle att i frågan överlägga med ett antal kommunalmän. Som en naturlig konsekvens av en sådan anordning skulle följa, att den prisreglerande verksamhet, varmed staten, enligt vad ovan sagts, merendels icke med framgång kan befatta sig, kommer att utövas av kommunernas för uppgiften väl kvalificerade organ. Det synes ju för övrigt helt naturligt, att de kommuner, inom vilka en ökad bostadsproduktion till äventyrs kan framkallas genom statsunderstödet, själva få till uppgift att i första hand tillse, att understödet kommer till sin rätta användning, nämligen som en nödhjälps till bostadsbristens lindrande och hyresstegringens hämmande och icke som ett medel till byggnadsämnesleverantörernas riktande. De sakkunniga anse, att det kommunalorgan, åt vilket det anförtros att övervaka ifrågavarande byggnadsverksamhet, i första hand bör, när så erfordras, bistå med råd och hjälp vid anskaffandet av byggnadsmaterial till skäligt pris. Enligt vad från kommunalt håll upplysts, förväntas i de flesta fall ett sådant ingripande medföra önskat resultat. Skulle emellertid så ej ske, torde det böra ankomma på statens industrikommission att, efter anhållan från vederbörande kommun, vidtaga erforderliga åtgärder.

Som förut framhållits, finna de sakkunniga icke eftersträfvansvärt, att bostadsproduktionen under nu rådande förhållanden återupptages i sitt fullt normala omfång. Tvärtom har ansetts nödvändigt att upp-

ställa vissa begränsningar för understödets omfattning, och detta av så mycket större skäl, som eljest alltför stora krav måste ställas på statsbidragets storlek. I första hand bör statsbidraget begränsas till att avse endast produktion av smålägenheter i städer och stadsliknande samhällen. Vad i detta sammanhang skall förstås med smålägenheter, torde böra avgöras för varje särskilt fall med hänsyn till å vederbörande ort rådande bostadsförhållanden, dock att i regel endast bostäder om högst två rum och kök böra komma i betraktande. Smärre egnahemsföretag böra dock, även om lägenheternas storlek skulle överskrida nyss angivna gräns, kunna komma i åtnjutande av bidrag, för så vitt byggnadsvärdet icke överstiger 10,000 kronor. Vidare anse sakkunniga rimligt, att som villkor för understöds åtnjutande kräves, att byggnadsverksamheten icke bedrives i rent förvärvssyfte utan är underkastad vissa bestämmelser om vinstbegränsning, så att exempelvis under ett visst antal år antingen hyressumman ej må ökas utöver ett bestämt maximibelopp eller avkastningen ej må överstiga en viss procent å det i fastigheten nedlagda enskilda kapitalet. Tillfälligt uppförda barackbyggnader böra icke komma i åtnjutande av statsbidraget. Däremot bör intet hinder för understöds åtnjutande ligga däruti, att en byggnad i vissa avseenden är av förenklad konstruktion, blott den eljest uppfyller anspråken på en fullgod bostad. Detta har ansetts böra så mycket mera betonas, som enligt uttalanden från kommunalt håll å vissa platser sådana byggnader för närvarande med fördel uppföras. Slutligen finna de sakkunniga nödvändigt, att bidragets omfattning begränsas till endast nya byggnadsföretag, varmed då i regel böra förstås sådana, å vilka byggnadsarbetena påbörjats efter den 1 januari 1917.

I syfte att kunna beräkna byggnadskostnadernas stegring under hela kristiden hava de sakkunniga såväl införskaffat ett statistiskt material som verkställt kostnadsberäkningar över vissa byggnadsföretag. Enligt de sålunda inhämtade uppgifterna kunna medelbyggnadskostnaderna per eldstad från kristidens början beräknas stegrade med 70.0 % för stenhus och 71.0 % för trähus, vilka beräknade stegringar, enligt vad som å skilda orter inhämtats genom direkta kostnadsberäkningar eller entreprenadanbud, åtminstone ej äro högre än de totala kostnadsstegringar, som byggnadsindustrien i verkligheten fått vidkännas. Tages hänsyn till den proportion, i vilken under normala år nybyggnader av sten- och trähus stå till varandra, skulle de ovan angivna kostnadsstegringarna motsvara omkring 70.3 % stegring i medeltal för hela bostadsproduktionen, vilken siffra med rätt stor säkerhet icke kan betecknas som för hög. Av den senast angivna procentsatsen torde 66.6 %

motsvara den totala kostnadens ökning på grund av stegrade materialpriser och 3.7 % samma kostnadsökning till följd av byggnadsarbetarnas stegrade löner. Angivet i proportion till nuvarande byggnadskostnader utgör sålunda materialkostnadsökningen för närvarande enligt denna beräkning i runt tal 40 %.

När det gäller att fastställa, vilken andel av den från kristidens början fortgående stegringen av byggnadskostnaderna lämpligen bör kompenseras med det ifrågasatta offentliga understödet, hava de sakkunniga å ena sidan funnit, att bidraget måste tillmätas så, att en ökad bostadsproduktion verkligen skall kunna framlockas, men å andra sidan även beaktat, att hela ifrågavarande stegring icke rimligtvis bör ersättas, enär därigenom de nytillkommande företagen i konkurrenshänseende skulle försättas i en alltför gynnsam ställning gentemot de förut under kristiden påbörjade bostadsföretagen, vilka fått vidkännas en mycket kraftig stegring i byggnadskostnaderna. Med tillämpning av nämnda allmänna principer för en beräkning av kostnadskompensationens storlek och med samtidigt aktgivande på senast anförda procentsiffra hava de sakkunniga ansett sig böra föreslå en begränsning av understödets storlek till en tredjedel (33.3 %) av de nuvarande byggnadskostnaderna, under vilket belopp det ansetts olämpligt att gå, för så vitt något verkligt resultat skall vara att förvänta av den ifrågasatta åtgärden. Skulle emellertid i något särskilt fall av föreliggande ansökningshandlingar eventuellt framgå, att kostnadsstegringen undantagsvis icke uppgått till ovan angivna procent, bör vid prövningen av ansöknungen bidraget givetvis underkastas jämkning i enlighet härmed.

Liksom de sakkunnigas förslag, enligt vad ovan sagts, avser att pålägga kommunerna uppgiften att i första rummet utöva tillsyn och kontroll över de byggnadsföretag, som erhålla statsunderstöd, och lämna erforderlig hjälp i syfte att söka förhindra en ytterligare prisstegring å byggnadsmaterial, har det befunnits befogat, att kommunerna åläggas att jämväl lämna ekonomiskt understöd till dessa företag. Att av kommunerna kräves ett sådant bidrag synes de sakkunniga desto mera skäligt, som bostadsfrågan dock i främsta rummet måste anses som en kommunernas särskilda angelägenhet, vari staten endast under formen av ren kristidshjälp nu ingriper. Därtill kommer, som redan nämnts, värdet av att hava kommunerna direkt ekonomiskt intresserade i de företag, vilkas kontrollerande skall åt dem anförtros. Som villkor för statsunderstöds åtnjutande bör följaktligen, enligt sakkunnigas mening, föreskrivas, att vederbörande kommun beviljat visst understöd åt ifrågavarande företag.

Närmaste uppgift har nu för de sakkunniga varit att taga i övervägande, enligt vilka grunder det till $\frac{1}{3}$ av byggnadskostnaderna föreslagna totala bidraget lämpligen bör fördelas på stat och kommun. Därvid har legat nära till hands att tänka sig en uppdelning enligt samma princip, som kommit till användning vid disponerandet av statsanslaget till dyrtidens lindrande, varvid stat och kommun bidraga med hälften vardera. Efter överläggningar med kommunalrepresentanterna hava emellertid de sakkunniga nödgats frångå denna ståndpunkt såsom ledande till alltför stora anspråk på kommunerna. Allmänt har nämligen framhållits, att kommunerna redan under den gångna delen av kristiden gjort så betydande ekonomiska uppoffringar bl. a. för bostadsproduktionens befrämjande, att icke alltför avsevärda bördor i nu förevarande avseende ytterligare böra påläggas dem. På grund härav anse sig de sakkunniga böra föreslå, att statens andel bestämmes till $\frac{2}{3}$ och kommunernas till $\frac{1}{3}$ av hela bidraget. I synnerligen ömmande fall, särskilt då fråga är om mindre, hårt skattetyngda kommuner med stor bostadsbrist och övervägande arbetarbefolkning, torde det dock böra bero på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida en jämkning till kommunernas fördel bör ske i ovannämnda proportion.

Den normala byggnadsverksamheten för bostadsändamål inom rikets stadssamhällen utgjorde för exempelvis åren 1912 och 1913 i medeltal cirka 24,000 eldstäder, varav cirka 8,000 i byggnader av trä. Räknas den nuvarande byggnadskostnaden för dessa eldstäder till närmare 3,000 kronor för eldstad, så skulle den totala byggnadskostnaden kunna anslås till cirka 72 miljoner kronor. Den byggnadsverksamhet, som genom de nu ifrågasatta åtgärderna skulle kunna åvägabringas, borde enligt de sakkunnigas mening knappast kunna beräknas till mer än högst $\frac{1}{4}$ av den normala och således motsvara en byggnadskostnad av cirka 18,000,000 kronor. Skall enligt det föregående ett totalt bidrag härtill lämnas av $\frac{1}{3}$, så bör det sammanlagda bidraget komma att uppgå till cirka 6,000,000 kronor. Enligt den av sakkunniga förordade uppdelningen mellan stat och kommun skulle staten härtill bidraga med i runt tal $\frac{2}{3}$, varför statens bidrag således bör beräknas till cirka 4 miljoner kronor.

Vad beträffar formen för statsbidraget, föreslå de sakkunniga, att detsamma, för att därmed avsett ändamål skall vinnas, utgår i form av rent understöd, sålunda utan vare sig ränte- eller återbetalningsskyldighet. Till ytterligare stöd för denna uppfattning vilja de sakkunniga hänvisa till de enahanda principer, som tillämpats beträffande statsanslaget till dyrtidens lindrande.

Beträffande arten av det kommunala bidraget föreslå de sakkunniga, att detsamma utgår i form av lån med ränte- och amorteringsfrihet under minst 10 år. Därvid bör det dock stå i kommunens fria val att antingen bidraga med kontant belopp eller ock att helt eller delvis fullgöra sin bidragsskyldighet in natura, exempelvis genom försäljning av tomt mot köpeskillingsrevers, löpande under minst 10 år utan ränte- och amorteringsskyldighet, eller genom upplåtande av tomt mot tomträtt med befrielse från avgifters erläggande under de 10 första åren. Emellertid bör för det fall, att kommun föredrager att lämna sitt bidrag in natura, tillses, att tomtvärdet icke beräknas högre, än att bidraget verkligen motsvarar en kontant försträckning å motsvarande belopp.

Förvaltningen av de med den ifrågasatta understödsverksamheten sammanhängande ärendena anse de sakkunniga lämpligast böra i första hand anförtros åt drätselkamrarna eller åt de styrelser eller nämnder, som i övrigt handhava kommunernas bostadspolitik, medan den centrala prövningen torde böra uppdragas åt en särskild avdelning inom statens industrikommission. Till den närmare utformningen av detta organisationsprogram ävensom till ett detaljerat förslag rörande sättet för ansökningsärendenas prövning hava de sakkunniga förmått sig skola återkomma i en särskild promemoria.

Departements-
chefen.

I anslutning till den utredning, som sålunda lämnats av de av industrikommissionen tillkallade sakkunniga, har departementschefen i huvudsak anfört följande:

»Såsom förut påpekats, är byggnadsverksamhetens nuvarande bekymmersamma läge i avsevärd grad beroende av den rådande kristidens egenartade förhållanden. En bestämmande faktor härvidlag är den enorma, alltjämt fortgående stegringen av byggnadskostnaderna, som medfört ej endast att den enskilda företagsamheten inom byggnadsindustrien så gott som fullständigt dragit sig tillbaka, utan även att de kommunala och halvkommunala byggnadsföretag, som med avsevärda uppoffringar från vissa kommuner planlagts och påbörjats, efter hand visat sig icke kunna fullbordas ens tillnärmelsevis inom ramen av beräknade kostnader.

Under sålunda rådande utomordentliga förhållanden lär det bliva nödigt, att staten ingriper för att på ett eller annat sätt öka produktionen av bostadslägenheter. Nära till hands ligger givetvis att genom åtgärder i prisreglerande syfte söka underlätta byggnadsverksamheten. De utredningar och förhandlingar, som ägt rum inom industrikommissionen,

hava också lett till uppgörelser, varigenom åstadkommits en viss reglering av priset på järn och cement för nu ifrågavarande ändamål. — —

— — — — — Vad åter angår trävaror och tegel, har, på sätt förut nämnts, genom industrikommissionen icke kunnat träffas någon uppgörelse. Huruvida genom maximiprisbestämmelser och exportreglering det är möjligt att åstadkomma en sänkning av materialprisen, lär vara tvivelaktigt; säkerligen möta stora svårigheter att med hänsyn till de invecklade förhållandena komma till ett lämpligt och rättvist resultat. Enligt vad chefen för finansdepartementet meddelat mig, ägnar man emellertid alltjämt sin uppmärksamhet åt frågan inom industrikommissionen. Under alla omständigheter lär knappast genom statliga åtgärder kunna åstadkommas någon så avsevärd sänkning av priserna å byggnadsmaterial, att därigenom byggnadskostnaderna skola kunna bli sådana, att byggnadsindustrien lockas till ökad verksamhet.

Jag har därför kommit till den uppfattningen, att man, även om ytterligare åtgärder i prisreglerande syfte kunna komma till stånd, lämpligast bör genom direkt understöd av allmänna medel söka skyndsamt ekonomiskt möjliggöra en byggnadsverksamhet av sådan omfattning, att den rådande bostadsbristens hygieniska och sociala vådor åtminstone i viss mån kunna undvikas. Ett sådant understöd skulle, såsom de sakkunniga^{*)} erinrat, få karaktären av ren kristidshjälp. I fråga om formerna för nämnda understöd vill jag i huvudsak giva min anslutning till de sakkunnigas förslag. Detta innebär, att understöd av allmänna medel skall utgå för uppförande i städer och stadsliknande samhällen av bostadshus, huvudsakligen inrymmande smålägenheter t. o. m. två rum och kök. Understödet skulle i allmänhet utgå med en tredjedel av de nuvarande byggnadskostnaderna, och skulle av detta bidrag statens andel utgöra två tredjedelar och kommunernas en tredjedel. Som förutsättning för understödet skulle gälla, att ifrågavarande byggnadsverksamhet underkastades viss kontroll och vinstbegränsning.

Med hänsyn till den förebragta utredningen om den genomsnittliga stegringen av byggnadskostnaderna — vilken av de sakkunniga beräknats till 70 % av de före krisens början vanliga kostnaderna — synes mig ej vara något att erinra mot, att bidraget i dess helhet i allmänhet bestämmes till en tredjedel av de nuvarande kostnaderna. Det torde likväl böra förutsättas, att i sådana fall, där stegringen påvisligen ej

^{*)} Herrar Rydin, Holmberger, Josephson och Meurling.

kan antagas belöpa sig till så stort belopp, som sålunda beräknats, en proportionerlig nedsättning av bidraget äger rum.

Jämväl beträffande fördelningen av bidraget mellan staten och kommunerna har jag i huvudsak intet att erinra mot de sakkunnigas förslag. Lika med de sakkunniga håller jag ock före, att i synnerligen ömmande fall — såsom då fråga är om mindre, hårt skattetyngda kommuner med stor bostadsbrist — en jämkning till kommunernas fördel bör kunna av Kungl. Maj:t medgivas. Å andra sidan vill det emellertid förefalla, att då fråga är om större och bärkraftigare kommuner samt särskilt sådana, som ej under den gångna delen av kristiden gjort mera betydande ekonomiska uppoffringar för bostadsproduktionens befrämjande, Kungl. Maj:t skulle kunna som villkor för statsbidrag föreskriva, att en större andel av bidraget än en tredjedel erlägges av vederbörande kommun. Jämväl synes, vid bestämmande av bidragsbeloppet, hänsyn böra tagas till, om vederbörande kommun, i enlighet med vad förut antytts, kunnat anskaffa billigare lån ur pensionsförsäkringsfonden.

Statens bidrag skulle utgå som rent understöd utan ränte- och återbetalningsskyldighet. Beträffande arten av kommunernas bidrag torde, på sätt de sakkunnige förutsatt, såsom sådant bidrag jämväl böra godtagas lån med ränte- och amorteringsfrihet under minst 10 år ävensom bidrag in natura under de utav de sakkunniga angivna förutsättningar.

— — — — —

Det samarbete med kommunerna, som för ändamålet av de sakkunniga föreslagits, finner jag lämpligt, särskilt med hänsyn därtill, att de kommunala organen böra vara bäst skickade att bedöma omfattningen av den bostadsproduktion, som oundgängligen behöves å varje ort, och dessutom bäst torde kunna handhava den lokala kontroll å byggnadsmaterialmarknaden, som bör utövas för att förhindra ett obehörigt utnyttjande av den ifrågasatta dyrtidshjälpen. Detaljerade förslag angående de särskilda organisationsformer, som äro erforderliga för att i detta syfte ordna samarbetet med kommunerna, äro att motse från de sakkunniga, men torde icke behöva avvaktas för bedömandet av den nu föreliggande anslagsfrågan, vilken omedelbart synes böra underställas riksdagen. Redan här vill jag emellertid betona nödvändigheten av att, i enlighet med de sakkunnigas förslag, en verksam kontroll genom kommunernas försorg anordnas över medlens användning. Särskilt synes ock av vikt, att sådana anordningar vidtagas, att ifrågasvarande byggnadsverksamhet ej kan utnyttjas i rent förvärvssyfte, utan att genom fastställande av bestämmelser om vinstbegränsning tillses,

att densamma kommer till varaktig nytta. Jämväl synes böra såvitt möjligt förebyggas, att genom en av förhållandena ej ovillkorligen påkallad byggnadsverksamhet en icke önskvärd inflyttning från landsbygden till städerna underlättas.

Framhållas må slutligen, att inga andra byggnadsföretag böra erhålla understöd än sådana, som påbörjats före utgången av år 1917, samt att såsom villkor för understöd bestämmes viss kortare tid, inom vilken byggnadsföretagen skola vara fullbordade.

De kostnader, som kunna påkallas av den nu föreslagna anordningen, äro i huvudsak beroende på omfattningen av den byggnadsverksamhet, som därigenom kan framkallas. De sakkunniga beräkna det bidrag av allmänna medel, som erfordras under förutsättning av en byggnadsverksamhet uppgående till en fjärdedel av den normala, till 6,000,000 kronor per år, varav 4,000,000 kronor enligt förut angivna grunder skulle utgå i form av statsunderstöd utan ränte- eller återbetalningsskyldighet.

Mot det av de sakkunniga föreslagna anslagsbeloppet har jag icke något att erinra. Då emellertid möjligheten av en större byggnadsverksamhet än de sakkunniga förutsatt ej torde vara utesluten, synes anslaget icke böra till siffran begränsas utan lämpligen givas karaktären av förslagsanslag, därvid beloppet bör göras tillgängligt redan under år 1917. I detta sammanhang ber jag få erinra, att i innevarande års statsverksproposition Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för åtgärder i prisreglerande syfte å riksstaten för år 1918 beräkna ett belopp av 24,000,000 kronor, och lärer den nu ifrågasatta anslagssumman böra utgå av det sålunda beräknade beloppet.

För den slutliga prövningen av de med anslagets fördelande samhörande frågorna torde erforderligt biträde böra anlitas av vissa rörande bostadsförhållandena sakkunniga personer. Under denna förutsättning synes mig det framställda förslaget att förlägga denna prövning till en avdelning inom statens industrikommission erbjuda vissa fördelar, särskilt med hänsyn till att vissa byggnadsmaterialfrågor under alla förhållanden lära komma att påfordra handläggning och åtgärder från kommissionens sida.

Jag vill slutligen framhålla, att därest riksdagen fattar positivt beslut i frågan, prövningen av från stadskommunernas sida inkommande ansökningar om statsanslag för förevarande ändamål bör vara avslutad senast i början av instundande april månad.»

Att den rådande kristiden i avsevärd grad förorsakat byggnadsverksamhetens nuvarande bekymmersamma läge, lärer få anses ostridigt. Åt-

Utskottets
yttrande.

gärder till hävande av bostadsbristen hava ock ej mindre från statens och kommunernas sida än även av enskilda vidtagits, men är det detta oaktat uppenbart, att ytterligare åtgärder för svårigheternas avhjälpande äro erforderliga. På grund härav och då den enskilda företagsamheten inom byggnadsbranchen till följd av den oerhörda, alltjämt fortgående stegringen av byggnadskostnaderna så gott som fullständigt förslamats och jämväl kommunala och halvkommunala byggnadsföretag visat sig icke kunna utföras tillnärmelsevis efter uppgjorda kostnadsberäkningar, synes det utskottet tydligt, att ett effektivt ingripande från statens sida är den enda möjliga utvägen att råda bot på ett missförhållande som allvarligt hotar att väsentligt försämma stora delar av vårt folks existensvillkor. Kungl. Maj:ts i sådant avseende nu framlagda förslag har utskottet ansett sig böra biträda.

Utskottet har visserligen icke kunnat undgå att finna den form, vari statsunderstödet föreslagits skola utgå — subvention utan återbetalnings-skyldighet — mindre tilltalande, men då detta sätt, enligt utskottets på en ingående prövning stödda uppfattning, synes vara det enda möjliga för vinnande av ett snabbt resultat av försöken att lindra den hotande bostadsnöden, har utskottet icke velat motsätta sig Kungl. Maj:ts förslag härutinnan. Utskottet vill ock såsom sin mening uttala, att, om med det föreslagna understödet, vilket måste anses hava karaktären av en av rena kristidsförhållanden betingad tillfällig nödhjälp, det avsedda ändamålet skall kunna uppnås, alla erforderliga åtgärder för detsammias tillgodogörande böra med det snaraste vidtagas, så att redan under instundande höst någon verkan därav må kunna förspörjas. För en lösning av bostadsfrågan på ett mera bestående sätt måste andra vägar sökas än den nu inslagna, men härför erfordras en vida mera djupgående och tidskrävande utredning, än som varit möjlig för utskottet att åstadkomma. Utskottet vill därför framhålla, att riksdagen genom ett beslut i förevarande avseende ej må anses hava för framtiden fattat ståndpunkt i fråga om krav, som i fall såsom det föreliggande kunna komma att framställas på medverkan från statens sida.

Utskottet, som i övrigt icke haft något mot de av departementschefen föreslagna grunderna för statsunderstödet utgående att erinra, får likväl som ett önskemål framhålla, att sådana anordningar träffas, att understödet måtte komma till godo icke blott städer och stadsliknande samhällen utan även i görligaste mån alla de mindre och sämre lottade samhällen, vilka kunna vara i behov av dylikt understöd.

Slutligen vill utskottet, med anledning av vad chefen för jordbruksdepartementet vid ärendets föredragning i statsrådet anført beträffande

faran för att ifrågavarande åtgärder skulle underlätta en icke önskvärd inflyttning från landsbygden till städerna, framhålla, att utskottet till fullo delar bemälda departementschefs uppfattning om det för landet skadliga i ett dylikt resultat av understödsverksamheten, men att utskottet likväl — under uttalande av sin förväntan, att man vid den närmare anordningen av denna verksamhet i möjligaste mån tillser, att inflyttningen till städerna icke härigenom särskilt uppmuntras — ansett att, med hänsyn till de rådande exceptionella förhållandena ett försök till ökande på angivet sätt av byggnadsverksamheten i allt fall och utan hinder av berörda farhågor bör göras.

Vidkommande herr Linders ovanberörda motion föreslås visserligen i densamma ett anslag å sjätte huvudtiteln, men då det ändamål, för vilket detta anslag är avsett faller inom området för egnahemsverksamheten och sålunda tillhör en huvudtitel, med vilken utskottet icke äger taga befattning, har utskottet ansett sig icke kunna ingå i närmare prövning av motionen, och har utskottet alltså funnit sig böra avstyrka densamma.

På enahanda grund har utskottet ej heller ansett sig kunna taga ståndpunkt till herr Sigfrids ovannämnda motion i vidare mån än som framgår av utskottets uttalande till förmån för mindre samhällens delaktighet i statsunderstödet. Utskottet kan således ej heller tillstyrka ifrågavarande motion.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

a) att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition, på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet över civilärenden den 30 januari 1917 angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet;

b) att herr Linders ovanberörda motion icke må av riksdagen bifallas; samt

c) att herr Sigfrids omförmälda motion ej heller må vinna riksdagens bifall.

Stockholm den 6 mars 1917.

På statsutskottets vägnar:

CARL SWARTZ.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *C. J. G. Swartz*, *S. H. Kvarnzelius*, *H. H. K. Ericson*, *H. F. Lamm*, *J. Nilsson*, *C. G. Ekman*, *O. Bergqvist*, *A. C. Lindblad*, *I. E. G. Svensson*, *A. Pers*, *J. L. Widell* och greve *N. F. Posse* samt

från andra kammaren: herrar *A. Ekman*, *H. Andersson* i Skivarp, *K. V. Rydén* i Malmö, *G. Odqvist*, *E. A. Nilson* i Örebro, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Wiklund*, *A. R. Lundblad*, *K. O. Strid*, *J. A. Ingvarson*, *K. A. Tengdahl* och *S. Bengtsson* i Norup.

Reservationer:

av herrar *J. Nilsson*, *C. G. Ekman*, *I. E. G. Svensson*, *J. L. Widell*, greve *N. F. Posse*, *G. Odqvist*, *A. Wiklund* och *S. Bengtsson* i Norup, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Den förevarande propositionen, enligt vilken understöd av statsmedel skall utgå för uppförande i städer och stadsliknande samhällen av bostadshus, huvudsakligen inrymmande smålägenheter t. o. m. två rum och kök, representerar en helt ny form för statsingripande på bostadsbildandets område. Därigenom skulle nämligen direkt statsanslag utan återbetalningsskyldighet lämnas, icke blott till kommunala eller s. k. halvkommunala byggnadsföretag, utan också till helt enskilda bostadsanläggningar av skiftande art och storlek. I följd härav har utskottet funnit angeläget att söka åstadkomma en mera utförlig sammanfattning av de synpunkter, som enligt utskottets mening vid propositionens behandling synas böra uppmärksammas.

Departementschefen bygger sin framställning på den grundförutsättningen, att det nu gäller att på bostadsområdet inskrida mot en helt tillfällig företeelse med »ren krigstidshjälp». Detta åter förutsätter ett antagande, att orsaken till byggnadsverksamhetens avstannande eller de med över 70 % stegrade byggnadskostnaderna, omedelbart efter krigets avslutning skall bortfalla och nämnda kostnader då återgå till, i jämförelse med de nuvarande hyrorna, normala prislägen. Utan att i detta sammanhang inlåta sig på bedömandet av sannolikheten härav, vill utskottet, som senare återkommer till denna sak, dock redan nu betona, att utskottet icke funnit något skäl vara anfört för bestyrkandet av en dylik uppfattning.

Av propositionens motivering framgår, att anslag till byggnadsföretag skulle, där företaget tillhörde enskilda, utgå med i allmänhet en tredjedel av byggnadskostnaderna, så fördelat, att staten av det sammanlagda bidraget tillskjuter $\frac{2}{3}$ och kommunen $\frac{1}{3}$. I syfte att förebygga, att ifrågavarande byggnadsverksamhet komme att utnyttjas i rent förvärvssyfte, skulle såsom villkor för anslagets erhållande uppställas vissa be-

stämmelser om vinstbegränsning för byggnadernas ägare. Av de uppgifter rörande dessa villkors innehåll och effektivitet, utskottet sökt inhämta, framgår emellertid, att någon garanti för ernåendet av det avsedda syftet ingalunda kan anses vara genom berörda villkor vunnen.

Vid sådant förhållande har inom utskottet ifrågasatts, huruvida icke vid understödens utlämnande kunde knytas villkor om framtida återbetalningsskyldighet och desamma sålunda få karaktär av temporära, räntefria lån. Enligt därom hörda sakkunniges mening kunde emellertid detta, därest man avsåge att snabbt stimulera den nu åsyftade företagsamheten, icke ske i annan form än att framtida återbetalningsskyldighet, exempelvis efter 15 år, kunde ifrågasättas, »därest byggnadsmarknadens läge vid tiden för återbetalningens början anses göra densamma befogad och företagets finansiella ställning prövas kunna bära en sådan belastning». Det synes utskottet vara uppenbart, att så stipulerade uppgörelser icke kunna läggas till grund för beslut av denna art.

En av utskottet samtidigt företagen undersökning huruvida statsbidraget skäligen kunde begränsas till rent kommunala byggnadsföretag har också givit negativt resultat. En sådan begränsning skulle nämligen medföra understöd åt kommuner, rörande vilka »utsikter nog torde finnas att de även utan understöd skola fullfölja planerade kommunala bostadsföretag», medan däremot »mindre bemedlade egnahemsbyggare, kooperativa bostadsföreningar och andra mer eller mindre bärkraftiga företag» bleve utan.

Härtill kommer, att varje dylik begränsning av anslaget givetvis gör hela denna statsåtgärd mindre värdefull. Redan enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle den av statsanslaget understödda byggnadsverksamheten icke täcka mera än en fjärdedel av det normala byggnadsbehovet och även enligt detta förslag torde väl statsbidragen komma att främst tillfalla företag inom landets ekonomiskt starkaste kommuner.

I detta sammanhang kräver frågan om statens och kommunernas inbördes skyldigheter och intressen att ingripa stimulerande och understödjande för byggnadsverksamheten särskilt beaktande. Det synes därvid vara ostridigt, att, såsom i propositionen framhålls, »bostadsfrågan dock i främsta rummet måste anses som en kommunernas särskilda angelägenhet». Denna synpunkt läser i förevarande fall böra tillmätas så mycket större betydelse, som ofta bostadsbristen i städerna torde sammanhånga med inflyttning av någon utvecklingskraftig industri, om vilken må hända det samhälle dit denna industri förläggas, tidigare legat i stark konkurrens med andra orter, men på grund av det bättre läget, den gynnammare kommunala beskattningen eller för industrien större förmåner

i övrigt erhållit företräde. Att under sådana förhållanden staten, och därmed även de samhällen som gått förlustiga det omstridda skatteobjektet, skulle förpliktigas att genom direkta anslag bidra till att hos den redan förut bättre ställda kommunen uppföra bostadsbyggnader och därmed tillföra denna kommun nya, bestående skatteobjekt, kan enligt utskottets mening icke vara att befrämja en ur det helas synpunkt rättvis och lycklig utveckling.

Vad för övrigt beträffar industriens delaktighet i uppgiften att skaffa hos densamma anställda personer bostäder, kan man spåra en tydlig skillnad emellan den å landsbygden förlagda industrien å ena sidan och den i städerna existerande å den andra. Den förra sörjer i regel på ett helt annat sätt och i vida större omfattning för sin personals bostadsbehov än den senare. I många fall torde huvudskälet för industriens koncentration till städerna vara att industriföretagen där anse sig frigjorda från bostadsomsorgerna. Ur statens synpunkt torde dock en dylik tendens till avlastning från industriens sida av dess bostadsfrågor på kommunen och nu även på staten icke skäligen böra, på sätt som genom denna proposition ifrågasättes, särskilt uppmuntras. Det allmännas intressen synas utskottet tvärt om gå i rakt motsatt riktning.

I sammanhang härmed kommer också självgifvet i betraktande det av chefen för jordbruksdepartementet till propositionen fogade yttrandet rörande den »icke önskvärda inflyttningen av arbetskraft från landsbygden till städerna». Just kristidens högkonjunkturen för vissa industrier och deras därav föranledda utvidgningsplaner torde till väsentlig del ha framkallat det bostadsbehov, Kungl. Maj:ts förslag avser att täcka. Men samtidigt framträder med större aktualitet än någonsin faran för hela folket av att bristen på arbetskraft å landsbygden just nu tilltager och sänker den för landets uppehälle mer än eljes outhärliga, inhemska livsmedelsproduktionen. Möjligt är att anställning inom industrien alltför och kanske alldeles särskilt nu ter sig så lockande, att varje ansats att därutinnan verka återhållande blir maktlös. Men att staten just under en tid, då invandringen till stadssamhällena särskilt ter sig som en högst allvarlig olägenhet, skulle lämna bostadsbyggandet därstädes för industriens behov helt nya förmåner, som samtidigt icke utgå och icke heller i fortsättningen äro avsedda att tillkomma för landsbygdsbefolkning av något slag, måste otvivelaktigt enligt utskottets mening vara ägnat att väcka bestämda betänkligheter.

Häremot torde anmärkas, att det nu blott är fråga om en tillfällig nödhjälp eller, som propositionen uttrycker det, att staten »endast under formen av en ren kristidshjälp nu ingriper». I detta avseende framställa

sig emellertid flera av propositionen obesvarade frågor. Det nu äskade beloppet avser endast att få en fjärdedel av behovet av nybyggnader i åsyftade samhällen den 1 oktober innevarande år fyllt. Oavsett att det kan på goda grunder ifrågasättas, huruvida ens några nu icke påbörjade byggnader kunna bli färdiga till inflyttning den 1 instundande oktober, återstår i varje fall spørgsmålet, hur Kungl. Maj:t avser att förfara till den 1 oktober 1918, därest kriget då fortfar och byggnadskostnaderna, på sätt som hittills skett under krisen, stiga i pris. Man har då en kumulerad bostadsbrist att räkna med. En liknande utveckling kan också tänkas fortfara även ett tredje år. Det är för övrigt ingalunda otänkbart, att även efter ett fredslut, när därtill export obehindrat kan ske åt alla håll, åtgången på byggnadsmateriell blir så stark, att priserna å denna komma att kvarstå i nuvarande höjdläge. Ytterligare kan antagas som möjligt, att ett fortsatt, inom vissa branscher kanske forcerat industriellt uppsving pågår och att därför åtskilliga stadssamhällen lång tid framåt få lika eller i ännu högre grad trängande bostadsbehov som nu. Den abnormitet, som ligger i skillnaden mellan gällande hyrespriser och byggnadskostnadernas räntabilitet, kvarstår då tillfullo. Från dessa utgångspunkter har utskottet försökt men ej lyckats att i propositionen eller eljest få en anvisning om eller en överblick av det föreliggande förslagets finansiella konsekvenser. Dock synes det vara nödvändigt, att åtminstone i någon mån kunna bilda sig en föreställning om dessa, innan statsverket iklädes de förpliktelser, som ett ingripande från dess sida, på sätt Kungl. Maj:t föreslagit, under angivna förhållanden måste anses medföra också i fortsättningen.

Då utskottet, såsom av det ovan sagda framgår, måste, med allt behjärtande av den av departementschefen uttalade önskvärldheten i och för sig av mildrandet av en eventuell bostadsbrist i vissa samhällen, finna den av Kungl. Maj:t föreslagna utvägen icke vara tillräddlig, följer därav icke, att utskottet under för handen varande förhållanden skulle motsatt sig eventuell annan åtgärd i samma syfte. Sålunda skulle utskottet funnit önskvärt, därest genom statens åtgärder byggnadskredit kunnat i än större omfattning och på än förmånligare villkor än nu varit fallet beredas olika kategorier byggnadshugade.

Enligt propositionen har också en annan utväg på ett tidigare stadium varit ifrågasatt och av sakkunnige förordad, nämligen att genom åtgärder i prisreglerande syfte verksamt förbilliga byggnadsmaterielen för den svenska bostadsproduktionen. Visserligen framgår vidare, att tillkallade sakkunniga funnit det tvivelaktigt, huruvida en sådan åtgärd låter sig

praktiskt genomföras. Även med beaktande av de med nämnda prisreglering förbundna svårigheterna har utskottet dock icke av vad i propositionen blivit anført känt sig övertygat om att en dylik lösning vore utförbar. I varje fall synes icke det däremot anförda skälet, att byggnadsmateriell-industrien träffats av krigskonjunkturskatt, kunna eller böra tillmätas avgörande betydelse. Åtskilliga andra näringar, som träffats av nämnda skatt, hava likväl i den allmänna välfärdens och solidaritetens intresse nu under kristiden fått under ena eller andra formen lämna särskilda bidrag av skilda slag. En sådan reglering skulle också otvivelaktigt på ett helt annat sätt än ett till vissa företag i vissa städer begränsat statsbidrag rationellt underlättat byggnadsverksamheten i allmänhet, vilket ur såväl statens som de enskildes synpunkter varit synnerligen önskvärt.

En annan åtgärd, som i sin mån torde kunna på sina håll bidraga till lindrande av bostadsnöden, vore att, där så lämpligen kan ske, medgiva undantag från vissa mera betungande bestämmelser i byggnadsstadgan, särskilt förbudet mot inredande av vindsvåningarna till bostäder.

Vad beträffar de av herrar Linders och Sigfrid väckta motionerna får utskottet, under hänvisning till och i konsekvens med avstyrkandet av propositionen, jämväl avstyrka bifall till bådaddera motionerna.

Utskottet hemställer alltså,

- a) att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke må av riksdagen bifallas;
- b) att den av herr Linders väckta motionen nr 273 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- c) att herr Sigfrids motion nr 279 icke heller må till någon riksdagens åtgärd föranleda;»

av herr *H. Andersson* i Skivarp.